

Det nordiske språksamarbeidet 2010

Bodil Aurstad

Nordisk Sprogkoordination skal samordne innsatsen i arbeidet for et velfungerende språkfelleskap i Norden. I perioden 2009-2012 skal innsatsen på språkområdet i Nordisk Ministerråd rettes mot målgruppen barn og unge og deres språkforståelse. En langsiktig innsats overfor målgruppen skal gi bedre effekt og effektivitet i arbeidet. Den nye organisasjonen åpner for et bredt samarbeid mellom de mange aktørene på språkområdet. Også en del av de avtalte nettverksaktivitetene skal rettes mot barn og unge, deres forståelse av dansk, norsk og svensk og interesse for å delta i det nordiske språkfelleskapet.

Den nye organiseringen av det nordiske språksamarbeidet

Det nordiske språksamarbeidet er fra 2009 organisert på en ny måte. Undervisningsministrene i Nordisk Ministerråd har hovedansvar for språkområdet, mens kulturministrene har et sektoransvar for språk. I Nordisk Ministerråds sekretariat (NMRS) ligger saksområdet under Team Språk i Avdeling for kunnskap og velferd. Under Embetsmannskomiteen for utdanning og forskning (EK-U) ligger Rådgivningsgruppen for nordisk skolesamarbeid (NSS) og Ekspertgruppen, Nordens Sprogråd (ENS).

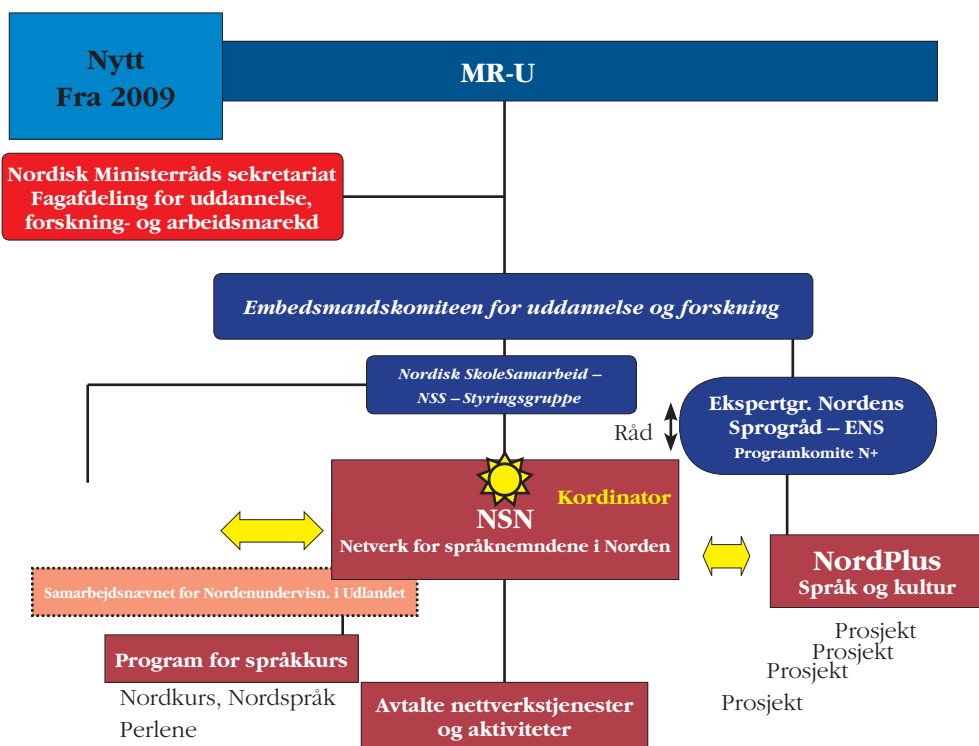
ENS er en gruppe under EK-U som gir råd. Gruppen utarbeider ingen egen arbeidsplan, men har et driftsbudsjett til sitt eget arbeid. Ekspertgruppens medlemmer er utpekt av undervisningsdepartementene nasjonalt og sammensatt av medlemmer fra hvert nasjonalspråk og av eksperter innenfor både språkvitenskap, språkundervisning og språkpolitikk. ENS kan f.eks. rådgi omkring oppfølgingen av *Deklarasjon om nordisk språkpolitikk* (2006), som landene avrapporterer hvert annet år, og er dessuten programkomité for Nordplus Sprog og kul-

turprogrammet (N+). ENS har en representant i Språkkampanjerådet for den nordiske språkkampanjen.

Rådgivningsgruppen NSS arbeider for å styrke skoleutviklingen i de nordiske landene innenfor de prioriterte områdene, særlig med tanke på nordisk merverdi. NSS utarbeider en arbeidsplan for sitt budsjett og er styringsgruppe for Nordisk Sprogkoordination. NSS har dessuten en representant i Språkkampanjerådet for den nordiske språkkampanjen.

Nordisk Sprogkoordination (NOSK) har en fast bemanning på 1,2 årsverk, og er i forbindelse med oppdraget som kampanjeleder for den nordiske språkkampanjen styrket med 0,35 årsverk i 2010. Enheten NOSK besto i 2010 av Boddil Aurstad (daglig leder), Jakob Halskov, Anne Kjærgaard og Line Pedersen (medarbeidere) og Pia Jarvad (nordisk sekretær i Dansk Sprognævn). Leder for NOSK rapporterer til direktøren i Dansk Sprognævn, som er vertsinstitusjon for NOSK. Saksgangen i den nye organiseringen av språkområdet er beskrevet i grunnlagsdokumentet for Nordisk Sprogkoordination. Etter et års virketid ble saksgangen gjennomgått og revidert på enkelte mindre punkter. Nordisk Sprogkoordination skal fra 2010:

- Én gang årlig (frist 15. oktober) fremlegge arbeidsplanene for henholdsvis den nye koordinatorfunksjonen og de avtalte nettverksaktivitetene for EK-U, Rådgivningsgruppen for nordisk skolesamarbeid (NSS) og Ekspertgruppen, Nordens Sprogråd (ENS).
- Én gang årlig (frist 15. februar) fremlegge årsrapportene for henholdsvis den nye koordinatorfunksjonen og de avtalte nettverksaktivitetene for EK-U, Rådgivningsgruppen for nordisk skolesamarbeid (NSS) og Ekspertgruppen, Nordens Sprogråd (ENS).
- Nordisk Sprogkoordination uttaler seg om arbeidsplanen for Program for språkkurs.
- Mandatperioden er av EK-U utvidet til 4 år. Den nye koordinatorfunksjonen og avtalte nettverksaktiviteter skal derfor evalueres innen utgangen av 2012. Evalueringen påbegynnes sommeren 2012.

Nordisk Sprogkoordination

Formålet med koordinatorfunksjonen er å øke vitendelingen og koordinere aktiviteter som ikke før er sett i sammenheng av hverandre. Det skal gjøres ved at de mange aktørene på språkområdet motiveres til samarbeid og vitendeling. På denne måten håper man å få en synergieffekt både ut av aktivitetene i Nettverket for språknemndene i Norden og koordineringen av Program for språkkurs, dvs. universitetenes sommerkurs Nordkurs (www.nordkurs.dk), lærernetttverket Nordspråk (www.nordsprak.dk), og de Nordiske Perler som holder kurs for journalist- og lærerstudenter ved Biskops Arnø, Hanaholmen, Lysebu, Schæffergaarden og Voksenåsen. Ved å skape kontinuitet i driften ønsker man å oppnå større effektivitet i arbeidet og synliggjøre det nordiske språksamarbeidet i større grad for omverdenen.

Nordisk Sprogkoordination oppfyller målsetningene i grunnlagsdokumentet ved å:

“Koordinere aktiviteter, der foregår i regi af Nettverket for Sprognæv- nene i Norden og Program for sprogkurser, dvs. Nordkurs, Nordspråk og De Nordiske Perler.”

Nordisk Sprogkoordinations primære nettverk er de nordiske sekretærene og lederne i språknemndenes nettverk, de program- og kursansvarlige for Nordkurs, Nordspråk, de Nordiske Perler, herunder leder for Sprogpiloter-prosjektet, samt administrator for Nordplus sprog og kultur-programmet. En oversikt over disse finnes på NOSKs nettsted www.nordisksprogkoordination.org. Nordisk Sprogkoordination hadde i 2010 dessuten løpende kontakt med Ekspertgruppen, Nordens Sprogråd (ENS) via formannen. I oktober 2010 ble det første årlige informasjonsmøtet holdt mellom lederen for NOSK, fagrådgiver i NMRS og sittende og påtroppende leder for ENS. Formålet for møtet er diskusjon av initiativer, vitendeling og forventningsavstemming.

Under Nettverket for Sprognævnene i Norden er det både dannet en arbeidsgruppe for de nordiske sekretærene og en for lederne. Begge arbeidsgrupper holder et internt møte under nettverkets årsmøtearrangement: Nettverksmøtet, som ligger i forkant av den åpne fagkonferansen: Språkmøtet. I tillegg møtes de nordiske sekretærene i februar for å planlegge den faglige delen av årets Nettverksmøte og i øvrig diskutere løpende saker. Nettverksmøtet/Språkmøtet ligger hvert år i månedsskiftet august/september. I 2010 ble årsmøtet arrangert i samarbeid mellom Føroyska Málnevndin og Nordisk Sprogkoordination 26.-28. august i Tórshavn på Færøyene. Temaet for konferansen var “Nabosprogsundervisning og nordisk sprogrøgt”.

I januar 2010 ble det etablert fem arbeidsgrupper på grunnlag av prosjektforslag fra Nettverksmøtet i Finland i 2009. De fem arbeidsgruppene har alle utredet et prosjekt på vegne av nettverket. Prosjektgruppenes virksomhet i 2010 har vært som følger:

- *Nordisk sprog og sprogforståelse i de nye kommunikationsformer (NoSSinK)*. Denne arbeidsgruppen arrangerer i samarbeid med NOSK en lukket fagkonferanse 25.-26. november på Schæffergaarden, Danmark over temaet språk og språklig adferd i blogger, facebook, sms, e-post o.l. Deltagerne er forskere, ansatte i språknemnder eller språkpi-loter. Målet for seminaret er å etablere et faglig nettverk som forutsatt finansiering kan legge frem noen prosjektresultater i en åpen fagkonfe-ranse.
- *Nordisk børneordbog på internettet*. Arbeidsgruppen har fått støtte fra Nordplus Sprog og kulturprogrammet og Nordisk kulturfond. Under

forutsetning om fullfinansiering skal det i 2011 utarbeides en barneordbok for skandinavisk som skal ligge gratis på nettet. Målgruppen er skoleelever i alderen 10-12 år. Ordforrådet skal omfatte ca 3500 oppslagsord og fraser. Artiklene vil i tillegg til oppslagsord og ekvivalenter inneholde en opplesningsfunksjon. Det arbeides videre med en søknad for et tilleggsprosjekt med tanke på å gjøre ordboken søkbar via de andre nordiske hovedspråk. Ordboken bør styrkes med lærerveiledning og arbeidsoppgaver. Det pedagogiske tilleggs materialet vil utarbeides i samarbeid med lærere. Ordboken vil kunne være nettverkets bidrag til den nordiske språkkampanjen. NSS foreslo i møtet der arbeidsplanen ble lagt frem, at det også etableres en tekstsamling med alderssvarende tekster beregnet for undervisning. Disse to initiativene bør sees i sammenheng og i sammenheng med læreplanene i Norden.

- *Klarsprog*. Det allerede etablerte samarbeidet på klarspråksområdet fortsetter. I 2010 holdt gruppen med nasjonale klarspråkskontakter planleggingsmøte for sin neste konferanse. Den skal handle om lovspråk og avholdes i Reykjavik, Island i 2011. Arrangør er Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum i samarbeid med NOSK og de øvrige språknemndene. Denne konferansen bør kunne sees i sammenheng med samarbeidsministrenes ønske om å etablere et nettverk for lovsamarbeidet i Norden.
- *Nordisk sprogbarometer*. En av formannskapetets konklusjoner etter fagkonferansen i april 2010 var at “Der mangler viden om, hvordan sprogforståelsen utvikler sig over tid. En forudsætning for at kunne arbejde strategisk og offensivt med nordiske sprog er bedre viden. Formandskabet opfordrer Nordisk Ministerråd til – i samarbejde med Nordisk Kulturfond og Nordisk Råd – at undersøge, om det vil være formålstjenligt og muligt at kombinere eksisterende viden om overvågning (monitorering) af forståelsen af dansk, norsk og svensk blandt børn og unge i Norden med eventuelle nationale indsamlinger af data fra skolerne, som de nationale skolemyndigheder eller statistikcentraler allerede udfører.” 15. november arrangerte Språkrådet i Norge i samarbeid med arbeidsgruppen et seminar om språkbarometre. Seminaret ble holdt i Oslo og hadde flere nordiske deltagere.
- *Sprognævnenes svartjenester (harmonisering og utvikling av database)*. Nettverket satte i 2009 av midler til å over en treårsperiode hamonisere svarbasene sine. Tanken er at basen skal støtte vitendeling. Arbeidet lå stille i en periode, men ble gjenopptatt i november 2010.

“Sikre at programaktiviteter under Program for sprogkurser bliver ko-ordineret. Nordisk Sprogkoordination skal regelmæssigt mødes med repræsentanter for Nordkurs, Nordspråk og de Nordiske Perler og drøfte kursusvirksomheden og mulighederne for samspil og synergi mellem sprogkurserne.”

Det er jevnlig kontakt mellom Nordisk Sprogkoordination og ledere/programkoordinatorer ved de Nordiske Perler, som driver en omfattende kursvirksomhet, primært for lærerutdannelsene, men som også har ansvaret for Sprogpiloterne, som videreutdanner både øvingslærere og undervisere på lærerutdannelsene i nabospråksdidaktikk. Også mellom Nordisk Sprogkoordination og prosjektlederen for Sprogpiloter-projektet og Nordspråk er det etablert kontakt. Nordisk Sprogkoordination deltok dessuten ved Nordkurs' årlige kurslederkonferanse 9.-11. september. I 2010 lå utfordringen å kartlegge kurstillbudet for å dekke behov, sørge for vitendeling og fortsette å se etter koordineringsmuligheter. Hovedmålet for Program for språkkurs er at det skal finnes et heldekkende kurstillbud som styrker det diaktiske nabospråksperspektivet i undervisningen i skandinavisk, i tillegg til å utbre kunnskap om de nordiske språkene. Målgruppen favner både studenter og undervisere ved lærerutdannelsene og på universitetsnivå. Perlene holder kurs for lærerstudenter, Sprogpiloterne for øvingslærere og lærere i folkeskolen, Nordspråk er et nettverk for lærere som underviser i et nordisk språk og Nordkurs retter seg mot universitetsstudenter, og dermed ofte kommende gymnaslærere. Prosjektet Sprogpiloter vil med forbehold om finansiering fra Nordplus Sprog og kultur videreutvikle sitt opplegg for gymnaslærere. Program for sprogkurser har etter eget ønske en felles representant i Sprogkampagnerådet.

I tillegg driver sendelektorene og fagdidaktikere ved universitetenes nordiske institutter relevant nordenundervisning som bør tas med i betraktning når man vil danne seg et fullstendig bilde av kurstillbudet. Samarbeidsnævnet for Utlandslektorer (SNU) inviterte NOSK til sitt årsmøte i København, Danmark 8. november 2010 for å få en presentasjon av den nordiske språkkampanjen og NOSKs arbeid. SNU har også en representant i Sprogkampagnerådet for den nordiske språkkampanjen.

“Foretage opsøgende virksomhed, gerne ved brug af mellemlid, for at informere brugere om aktiviteterne som foregår i Netværket for Sprog­nævnene i Norden og Program for sprogkurser.”

Nordisk Sprogkoordination har i 2010 holdt 27 foredrag og presentasjoner og hatt 18 opptredener i media (radio, tv, tidsskrifter). Radio- og tv-sendingene kan ses via nettet. Som nyopprettet enhet og leder for den nordiske språkkampanjen fikk NOSK mulighet til å i flere sammenhenger i løpet av 2010 rette søkelyset mot sitt saksområde. Utfordringen fremover blir å utforme en kommunikasjonsstrategi som sikrer fortsatt positiv medieoppmerksomhet. Hovedkanalen for informasjon om kampanjen blir nettstedet www.nordisksprogkampagne.org, NOSKs eget nettsted og nettverket omkring kampanjeledelsen og kampanjens hovedelementer.

Nordisk Sprogkoordination har fått et engangsbeløp i ekstra midler øremerket informasjon til undervisere om utgivelsene: *Nordisk litteratur til tjeneste* (2008), *Att förstå varandra i Norden* (2009), *Nordens språk med rødder og fødder* (200X) og *Den nordiske språkdeklarasjon* (2006). Disse publikasjonene ligger i dag ute i PDF-format på ulike nettsteder, men bør samles og publiseres i et mer oppdatert format og kanskje forsynes med en pedagogisk veiledning. Relansering av publikasjonene kan inngå som en del av den nordiske språkkampanjen, f.eks. under road show-arrangementer ved Nordens hus, Norden i Fokus og Nordiske informasjonskontorer i løpet av 2010. Det er planlagt en road show-serie på 16 arrangementer med støtte fra Nordisk kulturfond og kampanjens egne midler.

Nordisk Sprogkoordination inngår dessuten som partner i det nordiske nettverket *Parallelsproglige mål for Nordens universiteter*. Parallellspråklighet er det andre arbeidsspørsmålet i den nordiske språkdeklarasjonen og NOSK deltar som observatør i nettverkets møter.

“Styrke informasjon og kommunikation, når det gjelder sprogområdet. Information og kommunikation skal koordineres med NMRS, som har ansvaret for informasjon og kommunikation i NMR.”

Nordisk Sprogkoordination informerer primært sitt nettverk og allmennheten om det nordiske språksamarbeidet via hjemmesiden www.nordisksprogkoordination.org. Tilknyttet NOSKs nettsted er det opprettet en kalender der arrangementer løpende oppdateres, en googlekalender man også kan abonnere på. Et nyhetsbrev man kan abonnere på, fungerer som en reminder om hjemmesi-

den. Informasjon om Nordisk Sprogkoordination og den nordiske språkkampanjen ligger foruten på deres egne nettsteder, dessuten på de nasjonale språkrådenes hjemmesider og Nordisk Ministerråds hjemmeside www.norden.org. Formålet med NOSKs hjemmeside er å informere om enheten Nordisk Sprogkoordination, om det nordiske språksamarbeidet og de aktører og aktiviteter som inngår i samarbeidet. Nettstedet skal i tillegg være en ressurs for undervisere ved å samle informasjon om relevant materiale.

Nettsiden for den nordiske språkkampanjen www.nordisksprogkampagne.org er å betrakte som en elektronisk brosjyre hvor man kan finne informasjon om den nordiske kampanjens bakgrunn, resultatmål, hovedelementer, de nordiske konkurransene knyttet til kampanjen, samt de nordiske og nasjonale tiltak etter hvert som de utvikler seg i løpet av 2010.

For Sprogkampagnerådets medlemmer er det opprettet en blogg hvor medlemmene kan poste nyheter og kommentere hverandres ideer til kampanjetiltak. Her ligger også kampanjerådets dokumentarkiv for lett gjenfinning av informasjon.

For å styrke Netværket for Sprognævnene i Norden ble det innført kvartalsvise statusrapporter fra NOSK til de nordiske sekretærene, vedtatt at sekretærene møtes hvert halvår og det ble opprettet et årshjul for å lette koordineringen. I tillegg er det utarbeidet en skisse for et seminar om nettverksbygging, informasjonsflyt og kommunikasjon for deltagere i Program for Sprogkurser og Netværket for Sprognævnene i Norden.

Med NMRSs rådgivere både i Avdeling for kunnskap og velferd og kommunikasjonsavdelingen er det etablert et godt samarbeid med jevnlig oppfølging.

“Indsamle erfaringer og resultater fra Nordplus Sprog- og Kulturprogrammet og bidrage til, at resultaterne nyttiggøres og omsættes i god praksis inden for de sektorer, der arbejder med børn og unge.”

Nordisk Sprogkoordination har i løpet av 2010 samlet inn erfaringer og resultater fra Nordplus Sprog- og Kulturprogrammet, parallelt med at programmet er blitt evaluert eksternt. I forbindelse med den nordiske språkkampanjen er aktiviteter som kan inngå som en del av kampanjen, lagt inn som et prioritert område under Nordplus Sprog og Kultur-programmet både i 2010 og 2010:

- “Aktiviteter som styrker barn og unges sprogforståelse (dansk, norsk og svensk)

- Aktiviteter som indeholder anvisninger på hvordan dansk, norsk og svensk indlæres på bedst mulig måde på Færøerne, i Finland, Grønland, Island, samt de samiske områder
- Aktiviteter som viderefører 'sprogpiloterne' på ungdomsuddannelserne (14-19 årige)
- Aktiviteter som styrker varetagelsen af sprogforståelse inden for læreruddannelsen og som styrker samarbejdet om sprogstrategier inden for nordisk læreruddannelse
- Aktiviteter som indeholder refleksioner over universiteternes valg af
- undervisningssprog
- Sprogteknologisk samarbejde og udviklingsarbejde
- Aktiviteter som bidrager til opfyldelse af den Nordiske Sprogkampagnes mål.”

“Styrke sprogforståelsen hos børn og unge ved særskilte tiltag, fx ved at koordinere fællesnordiske innsatser for og med børn og unge.”

Nordisk Sprogkoordination driver oppsøkende virksomhet og informerer om det nordiske språksamarbeidet, både direkte og i samarbeid med andre. I arbeidet med å styrke språkforståelsen hos barn og unge ved særskilte tiltak bidrar Nordisk Sprogkoordination som kampanjeleder og koordinator for de fellesnordiske tiltakene.

Resultatmålene for kampanjen er som beskrevet i prosjektbeskrivelsen fra NMRS:

- “At synliggøre nordiske sprog og kultur med fokus på sprogforståelse (dansk, norsk og svensk)
- At børn og unge bliver opmærksomme på nordisk sprogforståelse
- At stimulere børn og unge til at lære at forstå dansk og/eller norsk og/eller svensk
- At imødekomme nogle børn og unges behov for at styrke deres sprogforståelse
- At børn og unge selv får mulighed for at komme i tale
- At give skolelærere og andre der arbejder for og med børn og unge, redskaber til at medvirke til at styrke børn og unges sprogforståelse
- At udvikle metoder der fremover kan benyttes af både børn, unge og voksne, når børn og unges sprogforståelse skal styrkes.”

Følgende prosjekter utgjør hovedelementene i den nordiske delen av språkkampanjen:

- Sprogpiloterne (www.srogpiloter.dk)
- Norden før og nu (www.dr.dk/norden)
- Nordisk Klimadag 2010 (www.klimanorden.org)
- Norden i Bio (www.nordenibio.org)
- Nordisk Prosjektbank (www.nordiskprosjektbank.dk)
- Digitalt undervisningsmateriale på iTunes U, (se f.eks. itunes.ntnu.no)

Kampanjeledelsen har holdt flere møter med alle prosjektlederne med tanke på hvordan kampanjen kan bidra til at nettopp deres prosjekter ikke bare kan videreføres, men også videreutvikles. Alle prosjektene er representert i Sprogkampagnerådet.

Nordisk Barne- og ungdomskomiteé (NORDBUK) under samarbeidsministrene har reservert egne kampanjemidler til å videreutvikle og informere om nettstedet "Norden før og nu". Hvordan dette best kan gjøres, var tema for et møte mellom NORDBUK, NMRS og NOSK i desember 2010. Dette følges opp av kampanjeledelsen i 2011 i samarbeid med sekretariatet for Nordvisjon-samarbeidet, DR. Nordvisjon er representert i Sprogkampagnerådet.

Mange sendelektorer kjemper med foreldet undervisningsmateriale. Undervisningsmateriale som formidles via nye medier kan også styrke og profilere tilbud som f.eks. Nordkurs (universitetenes nordiske sommerkurs). Kampanjeledelsen er i kontakt med universiteter som har erfaring med å tilby kurs via iTunes U, med tanke på å i løpet av kampanjeperioden kunne støtte et seminar om hvordan man kan lykkes med digitalt formidlet undervisningsmateriale via nye kanaler. SNU og Program for språkkurs er representert i Sprogkampagnerådet.

Språkkampanjen består i tillegg til de nordiske tiltak, også av nasjonale tiltak. De nasjonale tiltak ivaretas av aktører utpekt av de nasjonale undervisningsministerier og tiltakene skal møte særlige behov landene selv utpeker. Kampanjeledelsen i NOSK tilbyr aktørene bak de nasjonale tiltak faglig sparring og bistand til å finne samarbeidspartnere under kampanjens forløp.

Foreningen Norden Norge arrangerer en egen språkkampanje i tillegg til den nordiske: "Bruk skandinavisk!". Den nordiske språkkordinator sitter i referansegruppen for kampanjen.

“Arrangere møder, konferencer og seminarer om sprogpleje og sprogbevaring, sprog rådgivning og sprogteknologi.”

De nordiske språknemndene samarbeider om et svarbase-harmoniseringsprosjekt. Målet er å utvikle en felles svarbase på nettet med utgangspunkt i de enkelte språknemndenes svarsamlinger. I tillegg er et metataksonomi-prosjekt under arbeid. Formålet er å utvikle en felles taksonomi for ord- og svarsamlingene. Metataksonomien er en sentral forutsetning for ett- og tversspråklig (emne)søkning i samlingene og dermed for svarbaseharmoniseringsprosjektet. ASTIN er styringsgruppe for disse prosjektene. ASTIN arrangerte i 2010 desuten konferansen “Språkteknologi för ökad tillgänglighet” 27.-28. oktober i Linköping, Sverige. Konferansen fikk støtte fra Nettverkets prosjektmidler.

“Udgive rapporter, årsskriftet *Sprog i Norden* og andre skrifter.”

Nordisk Sprogkoordination er hovedredaktør for og samordner arbeidet med utgivelsen av *Sprog i Norden*, nettverkets årbok, som omhandler aktuelle språklige og språkpolitiske spørsmål. De nordiske sekretærene sitter i redaksjonen for utgivelsen og de fleste bidragene er basert på foredrag fra Språkmøtet foregående år. Opplaget er på ca. 1000 eks. Det er ikke kommet andre trykte utgivelser i 2010, men ASTIN planlegger å i 2011 utgi en publikasjon fra sin språkteknologikonferanse.

“Drive en fælles hjemmeside for Netværket for Sprognævnene i Norden.”

Informasjon om Netværket for Sprognævnene i Norden, nettverkets prosjekter og aktiviteter ligger som en del av Nordisk Sprogkoordinations hjemmeside www.nordisksprogkoordination.org. Herfra lenkes det dessuten til språknemndenes egne hjemmesider.

“Fra 2009 skal en del af avtalte nettverksaktiviteter rettes mod børn og unge og deres nabosprogsforståelse.”

I 2010 ble det avholdt flere møter, seminarer og konferanser der barn og unges nabospråksforståelse inngikk som tema, og der Nordisk Sprogkoordination enten var arrangør, medarrangør eller deltager.